

Bureauonderzoek

Projectnummer: 374296
Referentienummer: SWNL0274404.docm
Datum: 19-03-2021

Archeologisch onderzoek PEN-dorp te Alkmaar, gemeente Alkmaar

Bureauonderzoek

SWECO ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 2419

Verantwoording

Titel	Archeologisch onderzoek PEN-dorp te
Subtitel	Alkmaar, gemeente Alkmaar Bureauonderzoek
ISSN-nummer	Sweco Archeologische Rapporten 2419
projectnummer	2468-4813
Referentienummer	374296
Revisie	SWNL0274404.docm
Datum	1
	19-03-2021

Auteur(s)	M. Hogervorst senior KNA archeoloog actornummer 67684944
E-mailadres	martine.hogervorst@sweco.nl

Gecontroleerd door	L.Ouwerkerk senior KNA archeoloog (actornummer 92218907)
--------------------	--

Paraaf gecontroleerd

Goedgekeurd door	Jeroen van Rooij MA Teammanager
------------------	------------------------------------

Paraaf goedgekeurd

Sweco voert archeologisch onderzoek uit onder procescertificaat SIKB BRL 4000 'Archeologie' (versie 4.1) en de protocollen 4001, 4002, 4003 en 4004. De archeologische werkzaamheden worden uitgevoerd in overeenstemming met de Kwaliteitsnorm van de Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.1).

Administratieve gegevens

Uitvoerder	Sweco Nederland B.V.
Provincie	Noord-Holland
Gemeente	Alkmaar
Plaats	Alkmaar
Toponiem	PEN-dorp, Viaanse Molen
Kadastrale gegevens	Alkmaar, sectie H, perceelnr. 944
Centrum-coördinaat	x: 111211,8 / y: 518503,4
Digitale kaart onderzoeksgebied	Zie bijlage 1
Opdrachtgever	NH Development
Onderzoekskader	Bijv. omgevingsvergunning
Archis Zaakidentificatie	4991159100
Oppervlakte plangebied	68940 m2
Archeoregio	Hollands duingebied (west); Hollands veen- en kleigebied (oost)
Bevoegde overheid	Gemeente Alkmaar (contactpersoon archeologie: naam, mail, telefoon)
Projectmedewerker(s)	M. Hogervorst, senior KNA archeoloog (actornummer 6768944)
Periode van uitvoering	Maart 2021
Beheer en plaats van documentatie	Sweco Nederland BV, vestiging De Bilt

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding van het onderzoek	7
1.2 Kader onderzoek	7
1.3 Uitvoering onderzoek.....	8
1.4 Doelstelling en vraagstelling	9
2 Bureauonderzoek	10
2.1 Afbakening plangebied, huidig gebruik en toekomstig gebruik	10
2.1.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	10
2.1.2 Huidig gebruik van het plangebied	10
2.1.3 Toekomstig gebruik van het plangebied	10
2.2 Aardwetenschappelijke situatie	10
2.3 Archeologische waarden	13
2.3.1 Overheidsbeleid	13
2.3.2 Archeologische Monumenten.....	14
2.3.3 Archeologische vondstlocaties.....	15
2.3.4 Archeologische onderzoeksmeldingen	15
2.3.5 Samenvatting archeologische waarden	15
2.4 Historische situatie.....	16
2.4.1 Militair-historische gegevens	18
2.5 Ondergrondse bouwhistorische waarden en mogelijke verstoringen.....	19
3 Gespecificeerde archeologische verwachting	20
4 Conclusie en advies	21
4.1 Beantwoording onderzoeksvragen	21
4.2 Conclusie	21
4.3 Advies	21
Literatuurlijst en gebruikte bronnen.....	22
4.4 Literatuur.....	22
4.5 Internet bronnen	22

- Bijlage 1. Locatie van het plangebied
- Bijlage 2. Geomorfologie
- Bijlage 3. Bodem
- Bijlage 4. Bekende archeologische gegevens

Samenvatting

In opdracht van NH Development heeft Sweco Nederland B.V. een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de locatie PEN-dorp te Alkmaar, gemeente Alkmaar. De aanleiding voor dit onderzoek is de sloop van de huidige bebouwing, en de bouw van nieuwe woonblokken grotendeels ter plaatse van deze bebouwing. Voor de voorgenomen ontwikkeling van plangebied PEN-dorp te Alkmaar wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld, waar archeologisch (voor)onderzoek deel van uitmaakt.

Volgens de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Alkmaar heeft het plangebied een lage archeologische verwachting. Gezien de ligging van het plangebied in een getijdebekken aan het begin van de Bronstijd worden archeologische resten vanaf het Paleolithicum t/m de Vroege Bronstijd niet verwacht. Ook vanaf deze perioden is de trefkans op archeologische resten laag, vanwege de lage ligging en vochtige omstandigheden. In de Nieuwe Tijd maakte het plangebied aanvankelijk deel uit van de oever van het Bergermeer; rond het jaar 1600 is dit gebied ingepolderd. Op basis van historisch kaartmateriaal kan worden gesteld, dat er voorafgaand aan de bouw van het huidige PEN-dorp geen bebouwing aanwezig was binnen het plangebied.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek blijft de lage archeologische verwachting gehandhaafd met uitzondering van resten uit de Tweede Wereldoorlog, toen het plangebied deel uitmaakte van de Duitse verdedigingslinie Neue-Landfront. Aangezien de voorgenomen bodemverstoringen ook ter hoogte van de voormalige groenzones en parkeerplaatsen zullen plaatsvinden, is de kans aanwezig dat deze archeologische resten verstoord of vernietigd worden.

Op basis van deze resultaten adviseert Sweco Nederland B.V. in het plangebied vervolgonderzoek uit te laten voeren in het kader van Opsporing Ontploffbare Oorlogsresten (OOO) voor de terreinen (groenstroken, parkeerplaatsen) rondom de bebouwing van het huidige PEN-dorp.

De bevoegde overheid neemt op basis van dit rapport een (selectie)besluit. De mogelijkheid bestaat dat dit besluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Tabel 1.1 *Overzicht van archeologische perioden¹*

Periode	Tijd		
Laat-Paleolithicum (Oude Steentijd)		to	9.000
Mesolithicum (Midden Steentijd)	9.000 v.Chr.	-	4.900
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5.325 v.Chr.	-	1.900
Bronstijd	1.900 v.Chr.	-	800 v.Chr.
IJzertijd	800 v.Chr.	-	12 v.Chr.
Romeinse Tijd	12 v.Chr.	-	450 n.Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1.050
Late Middeleeuwen	1.050	-	1.500
Nieuwe Tijd	1.500	-	heden

Tabel 1.2 *Indeling van het Kwartair*

Chronostratigrafie			Jaren geleden			
Kwartair	Holoceen	Subatlanticum	3.000	-	heden	
		Subboreaal	5.000	-	3.000	
		Atlanticum	8.000	-	5.000	
		Boreaal	9.000	-	8.000	
		Preboreaal	10.000	-	9.000	
	Pleistoceen	Laat	130.000	-	10.000	
			Weichselien (ijstijd)	120.000	-	10.000
			Eemien	130.000	-	120.000
		Midden	800.000	-	130.000	
			Saalien (ijstijd)	200.000	-	130.000
			Elsterien (ijstijd)	400.000	-	315.000
		Vroeg	2.400.000	-	800.000	

¹ Bron: Archeologisch Basis Register 1992.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In opdracht van NH Development heeft Sweco Nederland B.V. een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de locatie PEN-dorp te Alkmaar, gemeente Alkmaar. De aanleiding voor dit onderzoek is de sloop van de huidige bebouwing (zie bijlage 1), en de bouw van nieuwe woonblokken grotendeels ter plaatse van deze bebouwing (figuur 1).

Figuur 1: Voorgestelde nieuwbouw PEN-dorp te Alkmaar (Bron: opdrachtgever).

1.2 Kader onderzoek

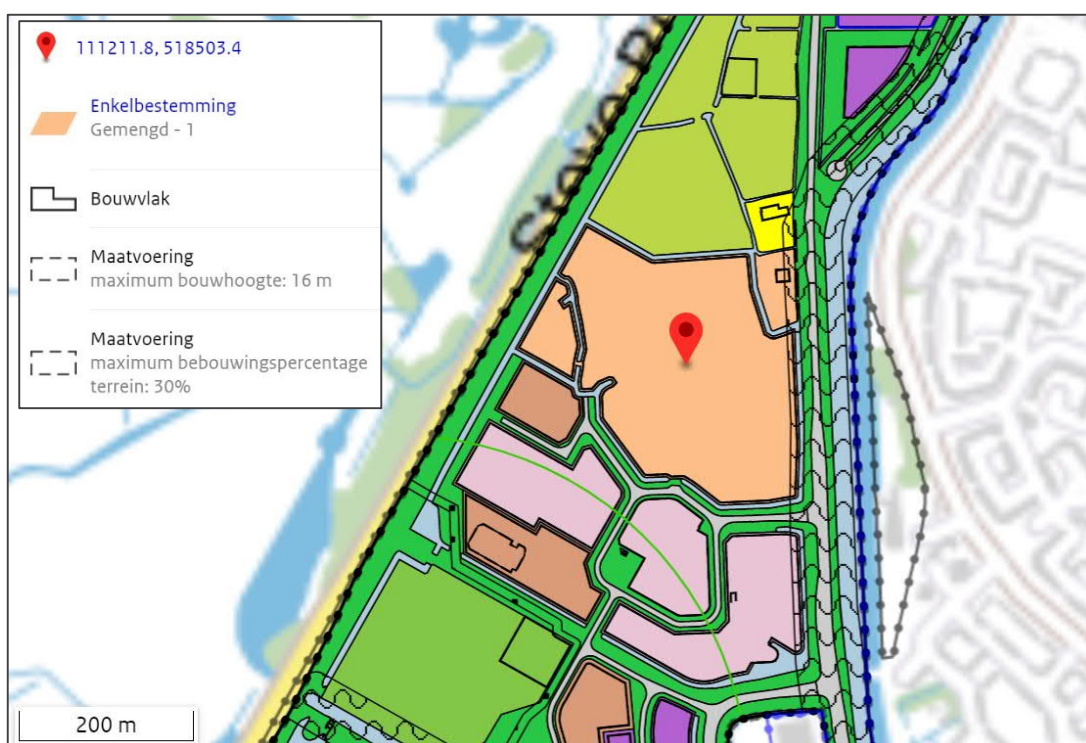
Voor de voorgenomen ontwikkeling van plangebied PEN-dorp te Alkmaar wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld. Hierin wordt gesteld dat volgens gemeentelijk beleid archeologisch onderzoek noodzakelijk is wanneer de bodemingrepen een oppervlakte van meer dan 500 m² beslaan en een diepte van meer dan 0,40 m onder maaiveld hebben.² Deze vrijstellingsgrenzen worden door de voorgestelde werkzaamheden overschreden.

Volgens de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Alkmaar uit 2016 ligt het plangebied in een zone met een lage archeologische verwachting (figuur 5). Archeologisch onderzoek is hier noodzakelijk bij bodemingrepen met een omvang van meer dan 10.000 m² en een diepte van meer dan 0,40 m onder maaiveld.

² Plan van Aanpak Bestemmingsplan PEN-dorp d.d. 12-02-2021.

Ook deze vrijstellingsgrenzen worden door de voorgenomen ontwikkeling in het plangebied overschreden, al is de exacte omvang van de nieuwe, toekomstige bodemverstoringen niet bekend (zie paragraaf 2.1.3).

De gemeente Alkmaar heeft in het vigerende bestemmingsplan het archeologisch beleid vastgesteld (Bestemmingsplan Viaanse Molen, 2012-06-14). Hieruit blijkt dat op het plangebied geen dubbelbestemming waarde – archeologie ligt (figuur 3). Aangezien een nieuw bestemmingsplan wordt opgesteld, is deze beleidsregel niet langer van toepassing.

Figuur 2: Uitsnede van bestemmingsplan Viaanse Molen uit 2012 (Bron: www.ruimtelijkeplannen.nl)

Verdere toepassing van het vigerende overheidsbeleid met betrekking tot archeologie staat beschreven in paragraaf 2.3.1.

1.3 Uitvoering onderzoek

Dit rapport betreft een standaardrapport zoals genoemd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform SIKB BRL 4000 protocol 4002 en bestaat uit elf processtappen:

1. afbakenen plan- en onderzoeksgebied; vaststellen consequenties toekomstig gebruik (LS01);
2. aanmelden onderzoek bij Archis;
3. vermelden (en toepassen) overheidsbeleid (LS01);
4. beschrijven huidig gebruik (LS02);
5. beschrijven historische situatie en mogelijke verstoringen (LS03);
6. beschrijven mogelijke aanwezigheid bouwhistorische waarden ondergrond (LS02, LS03, LS04);
7. beschrijven bekende archeologische en aardwetenschappelijke kenmerken (LS04);
8. opstellen gespecificeerde verwachting en formuleren onderzoeksstrategie (LS05);
9. opstellen standaardrapport bureauonderzoek (LS06);
10. aanleveren standaardrapport - afmelden onderzoek in Archis;
11. aanleveren digitale gegevens bij e-depot (DS05).

Processtappen 1 tot en met 7 leveren gegevens op basis waarvan de gespecificeerde verwachting (stap 8) wordt opgesteld. Deze stappen worden behandeld in paragraaf 1.1 en hoofdstuk 2. Processtap 9 resulteert in het voorliggende rapport. Processtappen 10 en 11 hebben betrekking op het openbaar maken van het bureauonderzoek voor derden bij onder meer Archis en het e-Depot.

Bij de uitvoering van het onderzoek is niet afgeweken van de BRL.

1.4 Doelstelling en vraagstelling

De bodemingrepen die gepaard gaan met de geplande werkzaamheden zullen eventueel aanwezige archeologische resten in de bodem verstoren en/of vernietigen.³ Doel van het onderzoek is een risicoanalyse van de gevolgen van de voorgenomen maatregelen en bodemingrepen op het behoud *in situ* van (mogelijk) aanwezige archeologische waarden. Derhalve dienen voorafgaand aan die werkzaamheden de archeologische waarden binnen het plangebied in kaart te worden gebracht.

De vraagstelling voor het onderzoek is: welke archeologische waarden zijn in het plangebied (mogelijk) aanwezig of kunnen worden verwacht?

Op basis van de vraagstelling zijn onderzoeksvragen geformuleerd die kunnen bijdragen aan de beantwoording van de doel- en vraagstelling:

- Welke archeologische waarden zijn in het plangebied aanwezig of kunnen aanwezig zijn? Op welke diepte t.o.v. maaiveld kunnen deze worden verwacht en op welke wijze lopen deze verwachte waarden een risico op verstoring/vernietiging door de uitvoering van de voorgenomen werkzaamheden?
- Is het plangebied voldoende onderzocht. Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek wordt geadviseerd?

³ Een verstoring van archeologische waarden betekent dat deze waarden (deels) *in situ* aanwezig blijven, maar dat de conditie en conservering ervan verslechterd en daarmee de informatiewaarde. Vernietigen betekent dat de archeologische waarden verdwijnen.

2 Bureauonderzoek

2.1 Afbakening plangebied, huidig gebruik en toekomstig gebruik

2.1.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied

Het plangebied ligt in de wijk Viaanse Molen ten noorden van de historische kern van Alkmaar. De exacte locatie van het plangebied wordt weergegeven in bijlage 1. Het onderzoeksgebied betreft een straal van 500 m hieromheen.

2.1.2 Huidig gebruik van het plangebied

Rondom en tussen de huidige bebouwing van PEN-dorp liggen meerdere waterpartijen, diverse groenzones en parkeerplaatsen (zie bijlage 1).

2.1.3 Toekomstig gebruik van het plangebied

De nieuwbouw zal grotendeels komen te verrijzen ter plaatse van het oude PEN-dorp (vgl. figuur 1 en bijlage 1). De kenmerkende waterpartijen en groenzones zullen grotendeels blijven bestaan, want de nieuwbouw zal met name ter hoogte van de voormalige parkeerplaatsen plaatsvinden. De totale oppervlakte van de nieuwe bodemverstoringen is (nog) niet bekend.

2.2 Aardwetenschappelijke situatie

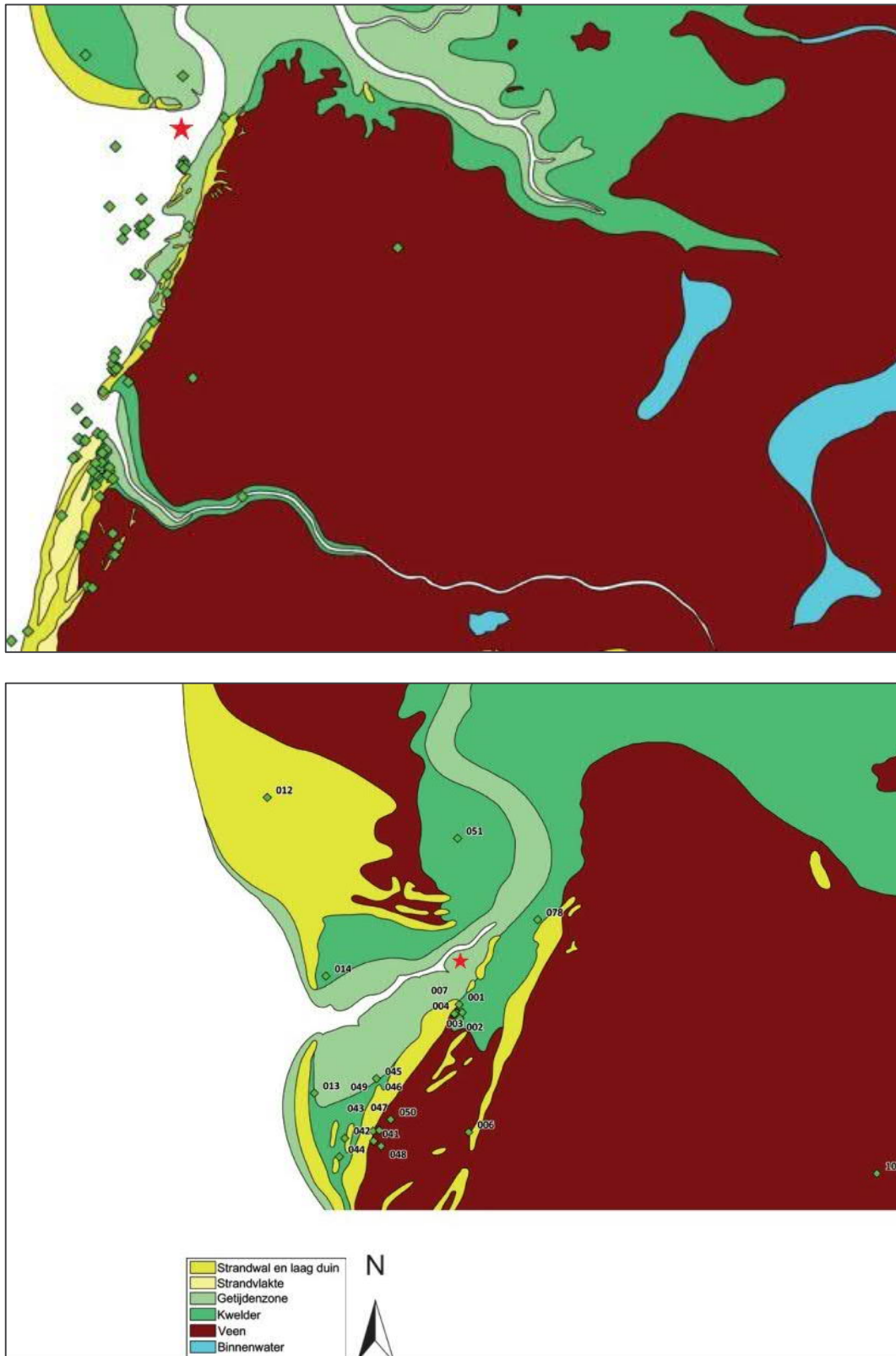
Om de landschapsgenese in beeld te brengen is gebruik gemaakt van bodemkaarten en geologische en geomorfologische kaarten. Met behulp hiervan worden de bodem en het landschap beschreven. Onderdeel van deze studie vormt een analyse van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).

Tabel 2.1 Aardwetenschappelijke informatie

Bron	Informatie
Geologie	Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren; Formatie van Nieuwkoop
Geomorfologie	Welvingen in getij-afzettingen (L74); vlakte van getij-afzettingen (M72); storthopen met grind-, zand-, kleigaten of ijzerkuilen (L91)
Bodemkunde	Knippige poldervaaggronden; kalkrijke leek/woudeerdgronden (extrapolatie)
AHN	-0,60 m NAP

Het plangebied ligt op de overgang van archeoregio Hollands duingebied (west) en het Hollands veen- en kleigebied, een gebied dat grote veranderingen heeft ondergaan na afloop van de IJstijd, vanaf circa 10.000 jaar geleden. Door de smeltende ijskappen steeg de zeespiegel snel, waardoor het pleistocene landschap snel vernatte. Ter plaatse van waar voorheen riviermondingen lagen ontstonden grote getijdebekkens, waaronder die tussen Bergen en Alkmaar (figuur 3, boven). Ten westen van de getijdenbekkens ontstonden de oude strandwallen en zandbanken als gevolg van erosie van oudere sedimenten en golfwerking. Vanaf circa 4000 v. Chr. begon de kust geleidelijk aan weer uit te bouwen in westelijke richting, mede als gevolg van een grotere toestroom van sedimenten door de rivieren. Aangezien de zeespiegel niet meer zo hard steeg, raakte het achterland verder afgesloten van de zee en vulden de getijdebekkens zich op (figuur 3, onder). In de drooggevalen strandvlaktes ontwikkelden zich op sommige plekken kwelders, al dan niet afgewisseld met veenafzettingen of – op drogere plaatsen – duinen.

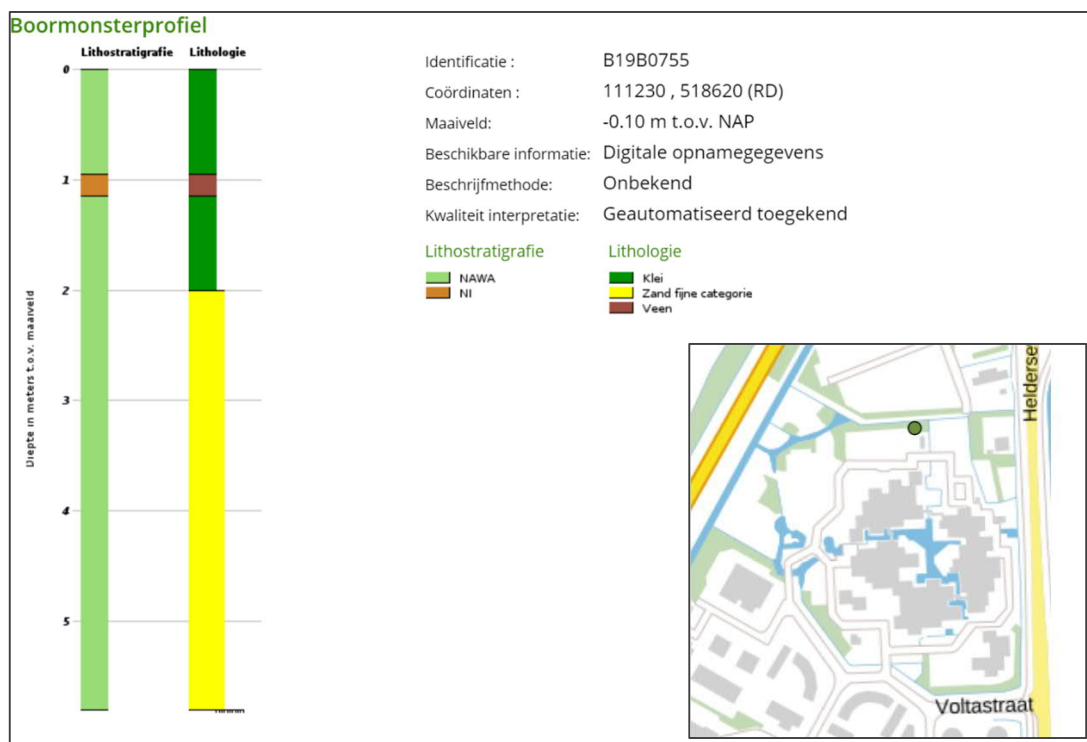
Het plangebied ligt in een zone die aan het begin van de Bronstijd nog deel uitmaakte van een getijdebekken ten oosten van de oude strandwal bij Bergen. In de loop van deze periode ontstond een groter complex van strandwallen en oude duinen, en rond 1500 v. Chr. is deze zone grotendeels drooggevalen.

Figuur 3: De omgeving van Alkmaar rond 2750 v. Chr. (boven) en rond 1500 v. Chr. (onder); het plangebied is bij benadering weergegeven als rode ster (Bron: Kleijne 2015).

Volgens de geomorfologische kaart (bijlage 2) ligt het grootste deel van het plangebied in een zone met welvingen van getij-afzettingen (code L74, lichtgroen). Deze welvingen bestaan uit afzettingen van zeeklei die aan de oppervlakte komen, en zijn hoofdzakelijk gebonden aan resten van kreeksystemen. In het noordwesten is sprake van een vlakte van eveneens maritieme getij-afzettingen (code M72, groen). In het noordoosten bevinden zich storthopen met grind-, zand-, kleigaten of ijzerkuilen (code L91, roze).

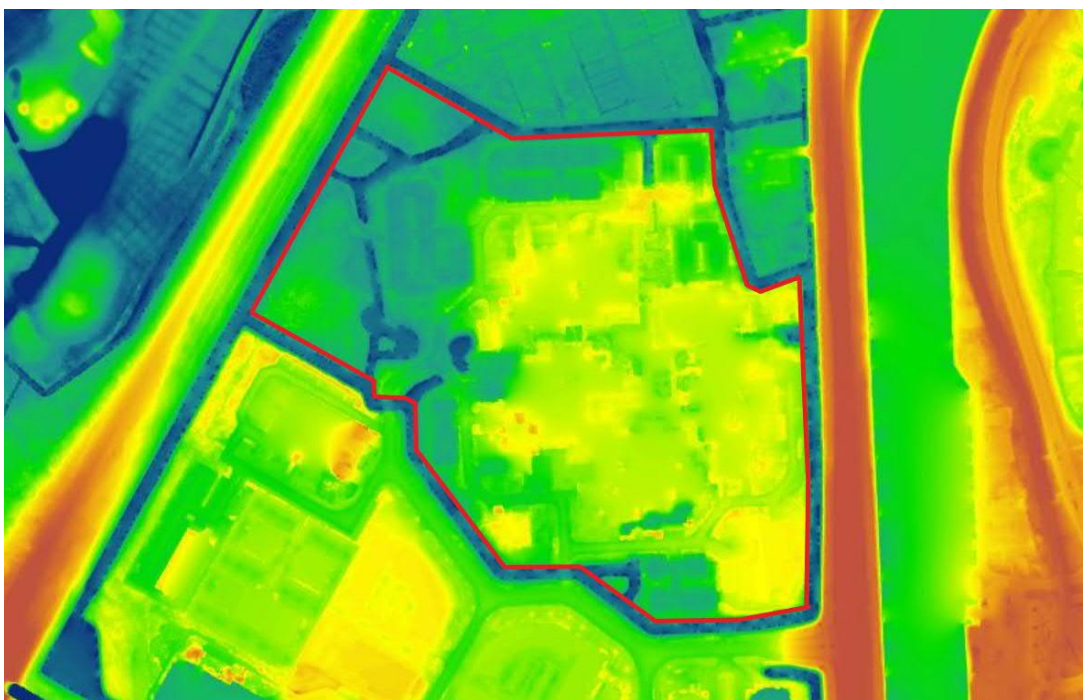
Het plangebied is niet gekarteerd op de bodemkaart (bijlage 3), maar de bodemkundige gegevens uit het gebied ten westen hiervan doen vermoeden dat zich hier knippige poldervaaggronden bestaand uit klei (code gMn83C, groen) en/of kalkrijke leek/woudeerdgronden, bestaand uit zavel (pMn52A, geelgroen) bevinden. Langs de noordelijke grens van het plangebied is volgens het Dinoloket één boring gedocumenteerd (figuur 4).⁴ Tot een diepte van 2m -mv is hier sprake van een kleipakket, waarbinnen een circa 20 cm dikke laag is afgezet. Op grotere diepte is sprake van fijn zand. Alle afzettingen worden tot de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren gerekend m.u.v. het veen (Formatie van Nieuwkoop).

Figuur 4: Boring nabij de noordelijke grens van het plangebied (Bron: www.dinoloket.nl).

De gegevens van het AHN (figuur 5) tonen aan dat het terrein ter hoogte van de huidige bebouwingen iets opgehoogd is, terwijl de huidige parkeerplaatsen juist iets verdiept lijken te zijn.

⁴ www.dinoloket.nl

Figuur 5: Het plangebied (rood omlijnd) op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (Bron: ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/)

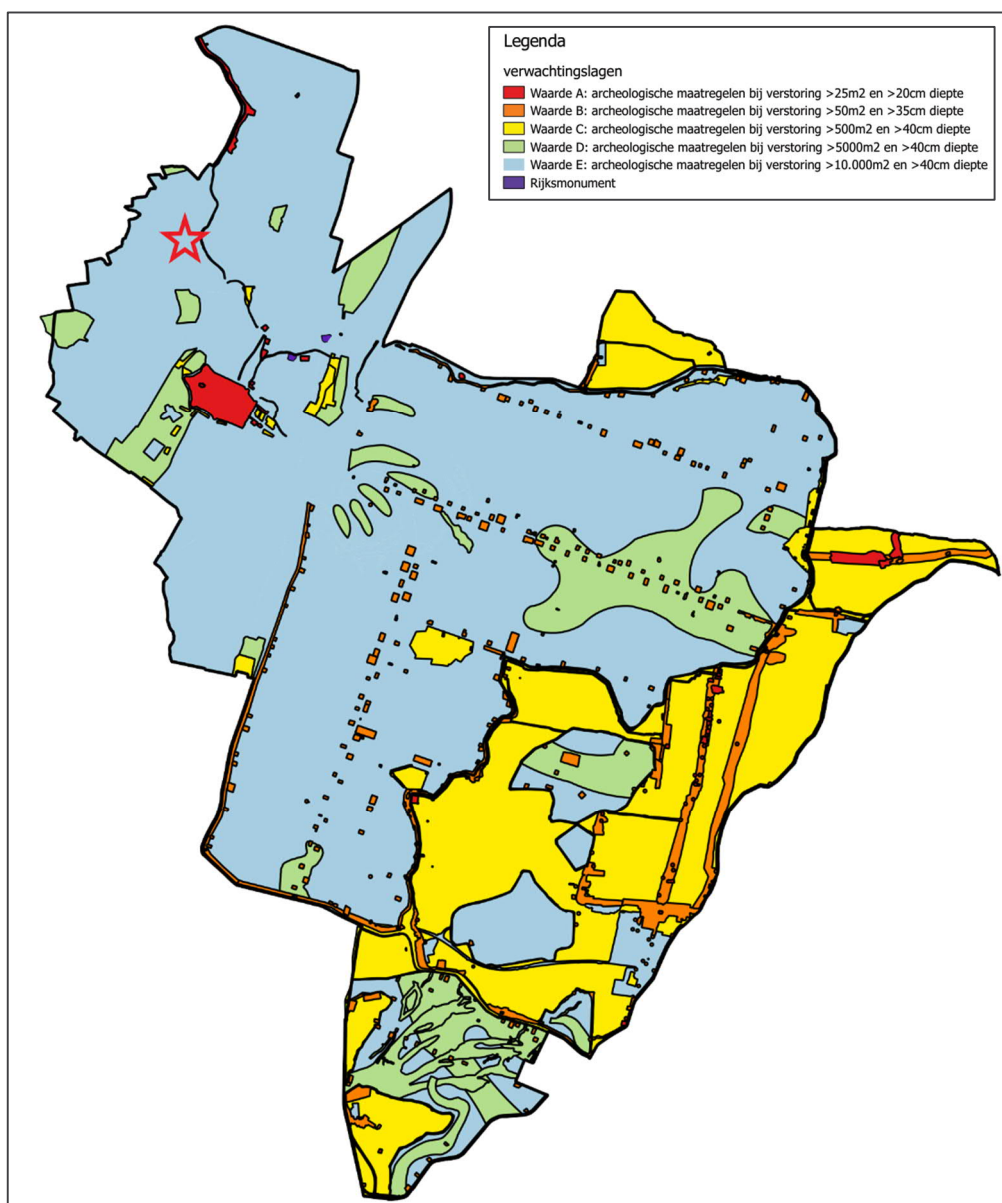
Het is niet mogelijk om specifieke landschapselementen of verwachte niveaus te noemen, die aan specifieke archeologische perioden of complextypen gekoppeld kunnen worden. Wel kan worden gesteld dat, vanwege de ligging van het plangebied in een getijdebekken aan het begin van de Bronstijd (circa 2750 v. Chr.), geen oudere resten meer aanwezig zullen zijn.

2.3 Archeologische waarden

Om de reeds bekende archeologische waarden in beeld te krijgen, zijn diverse bronnen geraadpleegd, zoals de Archeologische Monumentenkaart, Archis 3 en de archeologische verwachtingskaart van het betreffende gebied.

2.3.1 Overheidsbeleid

Volgens de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Alkmaar uit 2016 ligt het plangebied in een zone met een lage archeologische verwachting (figuur 6 - blauw). Archeologisch onderzoek is hier noodzakelijk bij bodemingrepen met een omvang van meer dan 10.000 m² en een diepte van meer dan 0,40 m onder maaiveld.

Figuur 6: De archeologische verwachtingskaart van de gemeente Alkmaar uit 2016, met het plangebied (bij benadering) aangegeven met een rode ster.

2.3.2 Archeologische Monumenten

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. In het plangebied zijn geen AMK-terreinen geregistreerd. Binnen het onderzoeksgebied is één AMK-terrein geregistreerd (zie tabel 2.3 en bijlage 4). Het betreft het deel van de Westfriese Omringdijk dat Rekerdijk genoemd werd, naar het voormalige riviertje de Rekere (Richare) dat de grens vormde tussen Kennemerland en West-Friesland.

Tabel 2.3 Archeologische monumenten in het onderzoeksgebied.

Monumentnummer	Complex	Datering/periode	Waarde
10821	Dijk	Late Middeleeuwen	Hoge archeologische waarde

2.3.3 Archeologische vondstlocaties

In Archis 3 staan binnen het plangebied geen archeologische vondstlocaties geregistreerd (zie tabel 2.4 en bijlage 4). Binnen het onderzoeksgebied ligt één archeologische vondstlocatie.

Tabel 2.4 Vondstlocaties in het onderzoeksgebied

Zaakidentificatie	Complex	Aard/vererving	Datering
3031613100	Dijk	Archeologisch: opgraving	Late Middeleeuwen

Bovengenoemde opgraving is volgens Archis3 in 1999 uitgevoerd door een particulier, en er zijn geen opgravingsgegevens beschikbaar. Hoe de dijk in de Klompenmakerstraat zuid zich verhoudt tot de hier vlakbij gelegen Rekerdijk, is dan ook niet duidelijk.

2.3.4 Archeologische onderzoeksmeldingen

In Archis 3 staan binnen het plangebied geen archeologische onderzoeksmeldingen geregistreerd (zie tabel 2.5 en bijlage 4). Binnen het onderzoeksgebied liggen twee archeologische onderzoeksmeldingen.

Tabel 2.5 onderzoeksmeldingen in het onderzoeksgebied

Zaakidentificatie	Type onderzoek	Locatie/toponiem	Publicatie/rapport
2093878100	Bureauonderzoek	RWZI Alkmaar; Heiloo – Alkmaar; Alkmaar - Geestmerambacht	P. Fijma 2004, <i>Archeologisch onderzoek RWZI Alkmaar. Bureauonderzoek. Grontmij Archeologische Rapporten 15.</i>
2403823100	Bureauonderzoek	Rondweg Alkmaar	Niet bekend

Het bureauonderzoek uit 2004 betreft een groot onderzoeksgebied tussen Geestmerambacht en Heiloo, dat in het westen grenst aan het huidige plangebied. Uit de resultaten van dit bureauonderzoek blijkt dat bewoning in het gebied is aangetoond vanaf de Vroege IJzertijd. Met name in de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd was het gebied dicht bevolkt. In het toenmalige plangebied zijn een aantal archeologisch terreinen geregistreerd die behoudenswaardig zijn. Daarnaast zijn op basis van de gegevens uit de bodemkaart en de geomorfologische kaart een aantal gebieden aangewezen waarvan de bodem waarschijnlijk is verstoord, zoals de strandwalafzettingen ten oosten van Bergen, ten zuiden van Alkmaar en ter plekke van de RWZI Alkmaar. In het laatste geval is de bodem van vrijwel het hele terrein verstoord tot een diepte van minimaal 1 m beneden het maaiveld. Op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek kan worden gesteld dat het grootste gedeelte van het plangebied een middelhoge verwachting heeft op het aantreffen van archeologische vondsten.

2.3.5 Samenvatting archeologische waarden

Er zijn geen archeologische waarden bekend in de nabije omgeving van het plangebied. Op basis van de ontwikkeling van het landschap (zie figuur 3) kan worden gesteld dat deze omgeving deel uitmaakte van een getijdebekken aan het begin van de Bronstijd, en dat het gebied droog is komen te liggen rond 1500 v. Chr. Later is hier echter ook het Bergermeer ontstaan, en de vraag is in hoeverre het gebied ooit bewoonbaar is geweest – zie hieronder. De in het bureauonderzoek van 2004 vastgestelde middelhoge tot hoge archeologische verwachting betreft vooral de strandwalafzettingen en de overgang naar de strandvlaktes, op grotere afstand van het huidige plangebied.

2.4 Historische situatie

Voor onderstaande historische schets is met name gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal met betrekking tot de drooglegging van het Bergermeer, en gegevens over de Viaanse Molen, voor een reconstructie van de vroege geschiedenis van het plangebied. Voor latere gegevens is gebruik gemaakt van de kadastrale minuut uit 1811-1832, TMK, Bonnebladen 1900 en latere topografische kaarten.

De oudste kaarten van de omgeving betreffen die uit de periode vóór en tijdens de drooglegging van het Bergermeer door Hendrik van Brederode, heer van Bergen en Vianen, in 1564-1565 (figuur 7 en 8). Voor de drooglegging lag het plangebied in een vermoedelijk zeer drassige zone tussen de Rekerdijk en het Bergermeer. Ook na de drooglegging zijn er geen aanwijzingen dat het gebied bewoonbaar was met uitzondering van een smalle strook land langs de dijken.

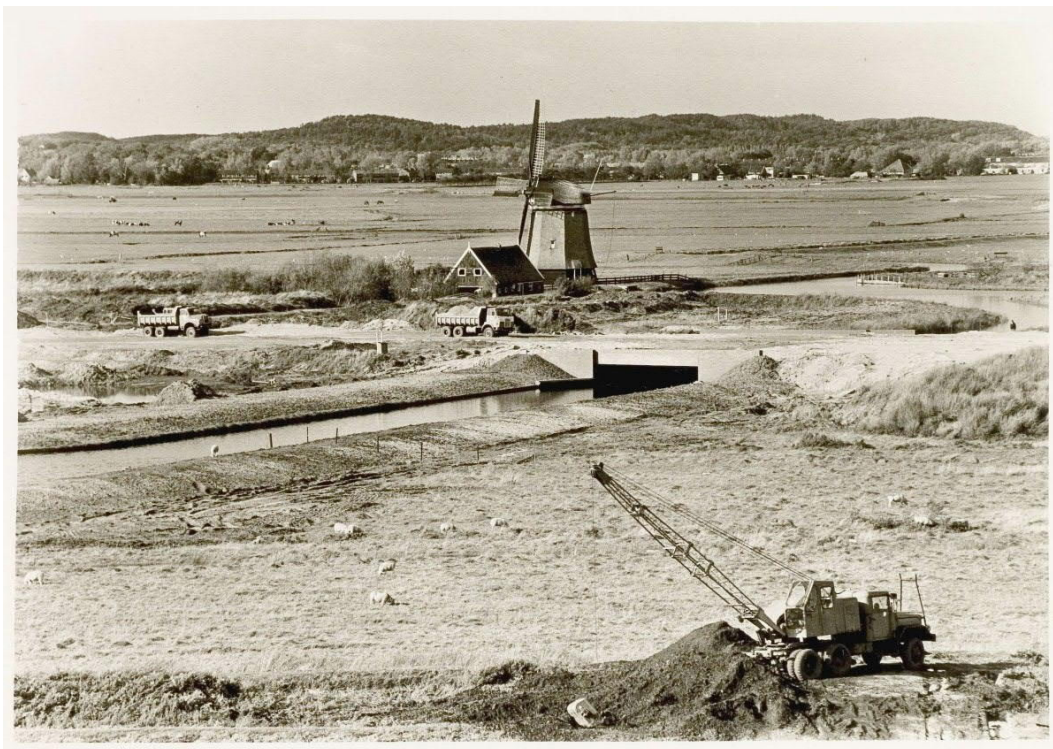
Figuur 7: Detail van de kaart van L. Pietersz van de nog niet ingepolderde Bergermeer rond 1550 (Bron: collectie Regionaal Archief Alkmaar/PR1006013)

De kaart van A. Anthonisz uit 1568 (Figuur 8) toont de voorlopers van de Viaanse molens ten zuidwesten van het plangebied. De nu nog aanwezige Viaanse molen dateert uit circa 1565 en stond oorspronkelijk in De Zijpe. Na de Allerheiligenvloed van 1 november 1570 kwam het Bergermeer weer onder water te staan, en moest het gebied opnieuw ingepolderd worden. De molen werd in 1579 aangekocht van De Zijpe en bestaat nog steeds (Figuur 9). De Viaanse molens zijn onder meer te zien op de kaart van Blaeu rond het jaar 1660, en het plangebied is tegen die tijd duidelijk ingepolderd.⁵ De polder draagt de naam Sluijzpolder en het zuidelijke deel valt binnen de Alckmaer Ban terwijl het noordelijke deel nog onder de Bergher Ban valt. Hier lopen twee (molen)sloten doorheen, die natuurlijk ogen gezien hun kronkelende verloop.

⁵ Collectie Regionaal Archief Alkmaar/PR1005092.

Figuur 8: Detail van de kaart van A. Anthonisz van de ingepolderde Bergermeer in 1568 (Bron: collectie Regionaal Archief Alkmaar/PR1006012)

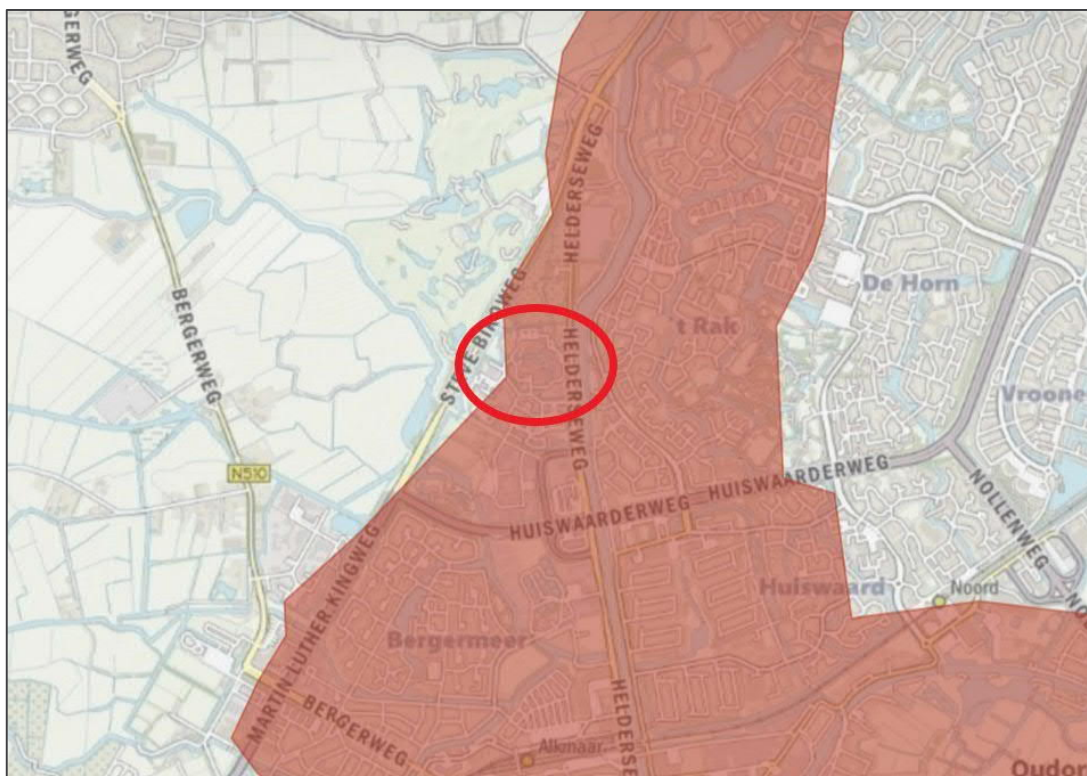

Figuur 9: De Viaanse molen in 1974 gezien vanuit het zuidoosten; foto: J. Elsinga (Bron: www.alkmaaropdekaart.nl)

Voorafgaand aan de bouw van het oude PEN-dorp rond 1980 bestond het plangebied uit enkele weilanden met sloten ertussen. Op basis van de kadastrale minuut van 1811-1832⁶ en latere topografische kaarten⁷ kan worden gesteld dat er zich in de afgelopen twee eeuwen geen bebouwing in het plangebied heeft bevonden. Vermoedelijk was het gebied vanwege de vochtigheid en relatief lage ligging niet geschikt voor akkerbouw en/of bewoning.

2.4.1 Militair-historische gegevens

Volgens de Indicatieve Kaart Militair Erfgoed valt het plangebied grotendeels binnen de Duitse linie Neue-Landfront, een verdedigingslinie achter de Atlantikwall die een invasie vanuit de kust diende te vertragen en tevens rugdekking moest bieden aan eerstgenoemde linie (figuur 10).⁸ Gebouwd erfgoed zoals bunkers lijken hier niet aanwezig te zijn; wél kunnen archeologische resten worden verwacht zoals de resten van gevechts- en waarnemingsposities voor infanterie, opstellingen voor geschut, loopgraven, mangaten, versperringen en barakken. Voor zover bekend heeft geen OCE-onderzoek plaatsgevonden in de omgeving van het plangebied.

Figuur 10: Uitsnede uit de Indicatieve Kaart Militair Erfgoed met de ligging van het plangebied (rood) ten opzichte van het Neue-Landfront (roze); bron: www.ikme.nl

⁶ Zie beeldbank.cultureelerfgoed.nl

⁷ www.topotijdreis.nl

⁸ www.ikme.nl

2.5 Ondergrondse bouwhistorische waarden en mogelijke verstoringen

Het raadplegen van de Verstoringsbronnenkaart van de RCE heeft geen relevante gegevens opgeleverd.⁹

In het plangebied is geen bebouwing bekend op basis van historische kaarten, en worden geen ondergrondse bouwhistorische waarden verwacht. De bouw van het huidige PEN-dorp zal een aanzienlijke verstoring ter plaatse van de bebouwing met zich mee hebben gebracht, in combinatie met de aanleg van ondergrondse infrastructuur zoals kabels en leidingen (klic-gegevens).

⁹ Geraadpleegd via <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Verstoringsbronnenkaart>

3 Gespecificeerde archeologische verwachting

Volgens de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Alkmaar heeft het plangebied een lage archeologische verwachting, en in het bestemmingsplan Viaanse Molen uit 2012 was geen sprake van een dubbelbestemming Waarde - Archeologie. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek blijft de lage archeologische verwachting gehandhaafd voor alle perioden met uitzondering van archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog, toen het plangebied deel uitmaakte van de Duitse verdedigingslinie Neue-Landfront en waarvoor een hoge archeologische verwachting geldt. Deze gespecificeerde archeologische verwachting dient te worden meegenomen in het nieuwe bestemmingsplan.

- Gezien de ligging van het plangebied in een getijdebekken aan het begin van de Bronstijd, worden archeologische resten vanaf het Paleolithicum t/m de Vroege Bronstijd niet verwacht. Ook vanaf deze perioden is de trefkans op archeologische resten laag, vanwege de lage ligging en vochtige omstandigheden. In de Nieuwe Tijd maakte het plangebied aanvankelijk deel uit van de oever van het Bergermeer; rond het jaar 1600 is dit gebied ingepolderd. Op basis van historisch kaartmateriaal kan worden gesteld, dat er voorafgaand aan de bouw van het huidige PEN-dorp geen bebouwing aanwezig was binnen het plangebied.
- Het grootste deel van het plangebied valt binnen de Duitse verdedigingslinie Neue-Landfront (zie figuur 10). Voor archeologische resten zoals de resten van gevechts- en waarnemingsposities voor infanterie, opstellingen voor geschut, loopgraven, mangaten, versperringen en barakken geldt dan ook een hoge archeologische verwachting. De diepteligging van eventuele archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog is niet bekend, evenals de gaafheid en conservering hiervan in dit relatief vochtige gebied. Een deel van het terrein is verstoord door de bouw van het huidige PEN-dorp en de aanleg van groenzones en parkeerplaatsen; in welke mate er in de zone ten westen van de bebouwing sprake was van ophoging dan wel vergraving van terreinen, kan op voorhand niet worden vastgesteld.

4 Conclusie en advies

4.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Met de bevindingen en resultaten uit het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen worden beantwoord.

- *Welke archeologische waarden zijn in het plangebied aanwezig of kunnen aanwezig zijn? Op welke diepte t.o.v. maaiveld kunnen deze worden verwacht en op welke wijze lopen deze verwachte waarden een risico op verstoring/vernietiging door de uitvoering van de voorgenomen werkzaamheden?*

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek blijft de lage archeologische verwachting voor het plangebied gehandhaafd met uitzondering van mogelijke archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog, toen het gebied deel uitmaakte van de Duitse verdedigingslinie Neue-Landfront. De diepte van eventuele resten van deze linie kan niet op voorhand worden bepaald, gezien de herinrichting van het terrein ten behoeve van de bouw van het huidige PEN-dorp. Aangezien de voorgenomen bodemverstoringen ook ter hoogte van de voormalige groenzones en parkeerplaatsen zullen plaatsvinden, is de kans aanwezig dat archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog verstoord of vernietigd worden.

- *Is het plangebied voldoende onderzocht? Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek wordt geadviseerd?*

Nee, het plangebied is niet voldoende onderzocht. Archeologisch vervolgonderzoek in het kader van de Opsporing Ontploffbare Oorlogsresten (OOO) wordt geadviseerd.

4.2 Conclusie

In opdracht van NH Development heeft Sweco Nederland B.V. een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de locatie PEN-dorp te Alkmaar, gemeente Alkmaar. Voor de voorgenomen ontwikkeling van dit plangebied wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld, waar archeologisch (voor)onderzoek deel van uitmaakt.

Volgens de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Alkmaar heeft het plangebied een lage archeologische verwachting. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek blijft deze lage verwachting gehandhaafd met uitzondering van archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog, toen het plangebied deel uitmaakte van de Duitse linie Neue-Landfront. Aangezien de voorgenomen bodemverstoringen ook ter hoogte van de voormalige groenzones en parkeerplaatsen zullen plaatsvinden, is de kans aanwezig dat deze archeologische resten verstoord of vernietigd worden.

4.3 Advies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek adviseert Sweco Nederland in het plangebied archeologisch vervolgonderzoek uit te laten voeren in het kader van de Opsporing Ontploffbare Oorlogsresten (OOO) in de terreinen (groenstroken, parkeerplaatsen) rondom de bebouwing van het huidige PEN-dorp.

De bevoegde overheid neemt op basis van dit rapport een (selectie)besluit. De mogelijkheid bestaat dat dit besluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Literatuurlijst en gebruikte bronnen

4.4 Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. De vorming van het land, Inleiding in de geologie en de geomorfologie, Koninklijke Van Gorcum.

Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E.Westerhoff en T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

4.5 Internet bronnen

www.ahn.nl
archis.cultureelerfgoed.nl
www.bodemloket.nl
www.dinoloket.nl
www.ikme.nl
www.pdok.nl
www.topotijdreis.nl

Bijlage 1. Locatie van het plangebied

111000.000

111250.000

111500.000

518500.000

111000.000

111250.000

111500.000

Legenda

 Plangebied

Plangebied PEN-dorp te Alkmaar

Opdrachtgever: NH Development
Projectnummer: 375296

SWECO

Datum: 17-03-2021
Schaal: 1:2000

0 50 100 150 m N

© Sweco Nederland B.V. Alle rechten voorbehouden

000'005815

Bijlage 2. Geomorfologie

110500.000

111000.000

111500.000

L74

M72

L91

L74

L74

110500.000

111000.000

111500.000

Legenda

 Plangebied

Landschap

Geomorfologische kaart PDOK 2017

Geomorfologische kaart

 L74 - Welvingen in getij-afzettingen

 L91 - Storthopen met grind-, zand-, kleigaten of ijzerkuilen

 M72 - Vlake van getij-afzettingen

Geomorfologische kaart

Opdrachtgever: NH Development
Projectnummer: 374296

SWECO

Datum: 17-03-2021
Schaal: 1:4000

0 50 100 150 200 meters

© Sweco Nederland B.V. Alle rechten voorbehouden

Bijlage 3. Bodem

110500.000

111000.000

111500.000

pZg21

gMn83C

|c OPHOOG

|h BEBOUW

|g WATER

|h BEBOUW

pMn52A

110500.000

111000.000

111500.000

Legenda

 Plangebied

Landschap

Bodemkaart PDOK 2014

Bodemkaart

 Opgehoogd gMn83C - Knippige poldervaaggronden pMn52A - Kalkrijke leek-/woudeerdgronden pZg21 - Beekeerdgronden

Bodemkaart

Opdrachtgever: NH Development
Projectnummer: 374296SWECO Datum: 17-03-2021
Schaal: 1:4000

0 50 100 150 200 250 meters

N

© Sweco Nederland B.V. Alle rechten voorbehouden

Bijlage 4. Bekende archeologische gegevens

111000.000

111500.000

112000.000

000 005815

Q:\KGRQ\BUS00\Algemeen\GEO\ARCHEOLOGIE\Projecten Martine\174296_0000000015_GIS\PEH-dorp Q&S, blad 1 van 1

518500.000

518000.000

111000.000

111500.000

112000.000

Legenda

- Hoge archeologische waarde
- Onderzoeksmeldingen
- Vondstlocaties

Archeologie

Opdrachtgever: NH Development
Projectnummer: 374296

SWECO

Datum: 17-03-2021
Schaal: 1:4000

0 100 200 300 meters

© Sweco Nederland B.V. Alle rechten voorbehouden